

САЯСАТ ТААНУУ ИЛИМДЕРИ
ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ
POLITICAL SCIENCES

Калиев А.С.

**УЛУТТАР АРАЛЫК МАМИЛЕЛЕРДИН УКУКТУК
 НОРМАЛАРЫНА САЯСИЙ АНАЛИЗ**

Калиев А.С.

**ПОЛИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРАВОВЫМ НОРМАМ
 МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

A.S. Kaliev

**POLITICAL ANALYSIS TO PRECEPTS OF LAW
 OF THE INTERNATIONAL RELATIONS**

УДК: 323.1

Бул илимий макалада этностор аралык мамилелердин коомдогу өнүгүүсү, укуктук нормалары, жашоо абалы саясий өнүттө анализденди. Этностор аралык мамилелердин укуктук нормаларын изилдөө бүгүнкү күндүн актуалдуу маселеси, демек аны илимий өнүттө анализдеп, саясий баа берүү учурдун талабы.

Негизги сөздөр: калк, саясат, маданият, этникалык тайпалар, этномаданият, конфликттүү кырдаал, саясий анализ, этникалык азчылык, саясий укук, конфликт, улуттар аралык мамиле, укуктук нормалар.

В этой научной статье развитие межэтнических отношений в обществе, правовые нормы, жизненный статус были анализированы в политическом плане. Исследование правовых норм межэтнических отношений является актуальной задачей сегодняшнего дня, значит анализирование его в научном плане и его политическая оценка это требование сегодняшнего дня.

Ключевые слова: народ, политика, культура, этнические группы, этническая культура, конфликтная ситуация, политический анализ, этнические меньшинства, политическое право, конфликт, межнациональные отношения, правовые нормы.

In this research article the development of interethnic relations in society, legal provisions, life status was analyzed in political terms. Study of the legal norms of inter-ethnic relations is an urgent task today, then analyzing it in scientific terms, and his political assessment is a requirement of the day.

Key words: people, politics, culture, ethnic groups, ethnic culture, conflict situation, political analysis, ethnic minorities, political law, conflict, interethnic relations, legal norms.

Эгемендүү Кыргыз мамлекетинин келечеги, коомдо жашаган көп улуттуу калктын өз ара байланышына, улуттар аралык мамилелерге көз каранды. Андыктан, этностор аралык мамилелер стабилдүү болуусу үчүн укуктук нормалар негизги ролду ойнойт. Саясат таануу илиминдеги адам укуктары бо-

юнча чыгарылган алгачкы укуктук саясий документтерге 1948-жылы кабыл алынган “Адам укуктарынын жалпы декларациясы” кирет. Тактап айтсак, 1948-жылы 10-декабрда Бириккен Улуттар Уюмунун (БУУ) Генералдык Ассамблеясы тарабынан кабыл алынып, ал боюнча адам расасы, жынысы, тили, динине карабай адам укуктарын, эркиндигин урматтоо, сыйлоо керек деп чечмеленет. Декларацияда инсандын элементардык укуктарынын ичинен эң оболу ар бир адам жашоого, эркиндикке, керт башына эч кимдин тийбестигине укуктуу (берене), эч ким кулчулукка же эркисиз абалда болбоого (4-берене), бирөө тарабынан кыйноого адамдык беделди кемсинтүүчү ырайымсыз катаал мамилеге, жазага кириптер кылынбоого (5-берене), зомбулук менен кармалбоого, кугунтукталбоого (берене) тийиш. Инсандын элементардык укугуна, ошондой эле адамдын жеке жана үй-бүлөлүк турмушуна, турак жайына, кат жазышуунун жашырындуулугуна эч кимдин тийүүгө укугу жок, ар бир адамдар - намысы менен беделин коргоого (12-берене) укуктуу. Декларацияда адамдын саясий, жарандык укуктары, эркиндиги жөнүндө да айтылган. Алар: ой-пикирдин эркиндиги, динге ишенүү-ишенбөө, каалаган динди тутуу, көз караштын эркиндиги жана аны эркин билдирүү, чогулуш өткөрүүгө, бирикме, союз түзүүгө укуктуулук (18-20-беренелер); ар бир адамдын жалпыга тең, жашыруун добуш менен шайлоого, өз өлкөсүнүн башкаруу ишине катышууга укуктуулугу (21-берене); бир жактан экинчи жакка көчүп барууга жана жашоо үчүн өзүнө турган жер тандоого укуктуулугу (13-берене); баш калкалоого укуктуулук (14-берене); жарандуу-

лукка укуктуулук (15-берене); мүлк күтүүгө укуктуулук (17-берене). Анда экономикалык, социалдык жана маданий жактан ишке ашыруу үчүн инсандын эркин өнүгүшүн, беделин коргоо зарыл (22-берене) деп көрсөтүлгөн. Буга төмөнкүлөр кирет: эмгекке укуктуулук, тең эмгекке тең акы төлөө, профсоюздарды түзүүгө укуктуулук (23-берене), дем алууга укуктуулук (24-берене) социалдык камсыздоого, эне менен баланы бөтөнчө коргоого укуктуулук (25-берене), билим алууга жана маданий турмушка катышууга укуктуулук (26-27-беренелер). Декларацияда көрсөтүлгөн адам укуктарынын бардыгынын негизинде тең укуктуулук принциби жатат. Бардык адамдар мыйзам алдында тең жана мыйзамдын коргоосунан эч кандай айырмасыз тең пайдаланууга укуктуу (7-берене). Мындан тышкары ага жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү Эл аралык Пакт (1966-ж. кабыл алынган) кирет. Адам укугу жөнүндө Эл аралык Билден тышкары БУУ тарабынан бир катар башка документтер да кабыл алынган (Баланын укугу Декларациясы – (1959-ж.) ж.б.) Адам укугу концепциясы [1, с. 265] жана башка укуктук документтердин баары адам укуктарынын бирдейлигин кепили.

Ошондой эле дүйнө элдери үчүн кабыл алынган геноцидик кылмыштарды жазалоо жана эскертүү конвенциялары, 1965-жылдагы расалык дискриминациянын бардык формаларын жоюу жөнүндөгү эл аралык конвенция, 1966-жылдагы экономикалык, социалдык, маданий укуктар жөнүндөгү эл аралык пакт, 1966-жылдагы граждандык жана саясий укуктар жөнүндөгү эл аралык пакт, 1992-жылдагы улуттук же этникалык, диндик жана тилдик азчылыкка таандык жактардын укуктары жөнүндө декларациялары мисал болот. 1995-жылы 1-февралда (ОБСЕ) Европадагы коопсуздук жана шериктештик кеңешмеси “улуттук азчылыкты коргоо жөнүндөгү конвенцияны” иштеп чыгып, ал боюнча дискриминацияга тыюу салынып, улуттук азчылыкка коллективдүү укуктар берилип, алардын маданиятынын салт-санаасынын өз алдынчалыгынын дининин, тилинин, маданий баалуулуктарынын сакталышы жөнүндөгү укуктук нормалар бекитилген. Ал эми кандайдыр бир мамлекетте жашаган улуттук азчылык үчүн, мамлекеттин ичинде укуктук нормалар иштелип чыгып, мыйзамдын негизинде көзөмөлдөнөт жана ал укуктук нормалар эл аралык укуктук нормаларга дал келүүсү шарт. Азыркы күндө ОБСЕнин укуктук документтери да улуттук азчылыктын маселелерин кеңири чөйрөдө чечет. Ушул сыяктуу көптөгөн маалыматтарды интернет булактарынан да алууга болот. Маселен: “В Парижской хартии для новой Европы, подписанной 1990 году, главы европейских госу-

дарств сочли необходимым подробнее остановиться на правах национальных меньшинств как неразрывной связи прав национальных меньшинств с всеобщими правами человека, демократией, стабильностью и миром” [2], “Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, принятая в 1950 году и содержащая обязывающие государства правовые нормы, включает статью, запрещающую дискриминацию кого бы то ни было по различным признакам включая принадлежность к национальным меньшинствам” [3], “В последующие годы Советом Европы были приняты Европейская хартия о региональных языках и языках национальных меньшинств” [4] и “Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств развивающие положения Конвенции о защите прав и основных свобод. Рамочная конвенция содержит ряд позитивных норм, обеспечивающих права национальных меньшинств и относит защиту национальных меньшинств к сфере международного сотрудничества” [5].

Белгилүү окумуштуулар саясий азчылыктын укуктарын мындайча аныкташат: саясий азчылыктардын укугу – ар түрдүү себептерден улам коомдо көпчүлүк жарандардын умтулуусунан айырмаланган өзгөчө кызыкчылыктарга ээ азчылыктын тобунун укугу. Кээде алардын кызыкчылыктары мамлекеттин биримдүүлүгүнө, социалдык түзүлүшкө, үстөмдүк кылуучу моралдык саясий көз караштарга эрегишет. Көбүнчө булар статусун, жашаган аймагын өзгөртүүгө умтулган этностук азчылык топтору, көпчүлүк колдобогон көз караштардын жактоочулары (коммунистик, улуттук, экологиялык, феминисттик, диний көз караштар) ж.б. Тоталитардык же авторитардык режим мезгилинде мындай азчылыктардын болушу моюнга алынбайт же аномалия катары мамиле жасалат. Алар тарабынан саясий аренада өзүлөрүнүн бар экендиги жөнүндөгү жасалган аракеттери репрессияларга дуушар болот. Демократия, саясий плюрализм, шарттарында саясий азчылыктын укугу таанылат, бирок алардын уюмдашуу же кызыкчылыгын көздөгөн саясий партия же кыймылдарды түзүү мүмкүнчүлүктөрү талаш мүнөзгө ээ болуусу мүмкүн. Көпчүлүк демократиялык мамлекеттерде күч колдонууну мүмкүн деп тапкан, улуттук жана таптык кастык идеяларын таркаткан, чек араны, өкүм сүргөн түзүлүштү өзгөртүү үчүн чыгышкан программалуу уюмдардын легалдуу жашоосу мүмкүн. Идеалык жана саясий плюрализмдин концепциясын-саясий ишмердүүлүктүн чектүү көз караш, идея ынандырууга эмес жарандардын жашоосуна жана эркиндигине коркунуч туудуруп, мыйзамды бузган аракеттерге каршы көрүлгөн чаралардан келип чыгуусу керектелет. Ошол эле мезгилде бул жерлерде согуштан

кийинки жылдары чектөөлөр болгон. Фашизмдин адамзат үчүн кайгылуу натыйжасын эске алып, Германияда национал-социалдык партиянын (НСД) кайра жаралуусу согушта жеңген державалар, кийин ФРГ тарабынан уруксат берүүгө мүмкүн эмес деп табылды. АКШ жана ФРГда “кансыз согуштун” курчуган мезгилинде чет өлкө (СССР) тарабынан багытталган, Конституцияга каршы деп коммунисттик партиялардын ишмердүүлүгүнө тыюу салынган. Кийинчерээк бул өлкөлөрдө коммунисттердин ишмердүүлүгү легалдаштырылган, бирок ФРГда “профессияларга тыюу” киргизилген. Алар жарандардын түрүү көз карашта болуу укугун эч ким талашпайт. Бирок алар көпчүлүктүн позициялары менен келишпесе, мамлекетте бийликтин легитимдүүлүгүнө эрегишпесе, мамлекет мындай көз карашты алып жүрүүчүлөрдү айрыкча элге таасир тийгизе турган чөйрөлөрдө (мугалим, почтальон ж.б.) мамлекеттик кызмат менен камсыз кылууга милдеттүү эмес деп ойлошкон. БУУнун бир катар Декларациялары (1978-ж. 27-ноябрынын раса жана расалык көз караш жөнүндө, 1978-ж. 28-ноябрынан массалык маалымат каражаттарынын адам укугунун жана расизм, апартеидке каршы күрөштүн өнүгүүсүнө, тынчтыкты жана эл аралык өз ара түшүнүүнү бекемдөөдө кошкон салымынын негизги принциби жөнүндө ж.б.) бар. БУУнун катышуучулары өз аймактарында адам укугуна шек келтирип, күч колдонууга багытталган идеялардын үгүттөлүшүнө жол бербөөгө милдеттендирилген. Бирок бул конвенцияларды ишке ашыруу көп тоскоолдуктарга учуроодо. Бардык эле өлкөлөр алардын катышуучулары эмес, улуттун мыйзам чыгаруучулары түрдүү, башкасы сөз эркиндигинин укугунан алып салууну тактай турган чак, ачык критерийлер жок. Саясий азчылыктын укугу проблемаларынын башка да аспектиси бар. Алардын көз караштары сыртынан таң калаарлыктай болгону менен чыныгы кызыкчылыктарды жана коомдун алдында турган маселелерди чагылдырат. Бул кызыкчылыктарды саясий чагылдырууга тыюу салуу алардын аракеттеринин ачык зордук зомбулук турундо чыгуусуна алып келет. Этностук жана диний азчылыктын өзүлөрүнүн статусуна нааразы болушунун күрөшү, пайда болуп келе жаткан кыймылдын чегинде экстремисттик фракциялардын пайда болушуна алып келет. (Ольстердеги Ирландиялык республикалык армия, АКШнын негрландык кыймылындагы “Кара кабылдар” (Черные пантеры). Алардын зордук-зомбулук жана террор жолуна түшөт. Бүткүл кыймылды экстремисттик мыйзамдан тышкары деп кабыл алып, пайда болгон маселени күчкө салып чечүү аракеттери чанда гана өз жыйынтыгын берет. Эгерде сөз маданияты, каада-салтты, үрп-адаты сак-

тоо дискриминацияга туруштук берүү, кээ бир учурларда өзүн-өзү башкарууну, автономияны талап кылган этностук кыймыл жөнүндө жүрсө, талаптар аткарылышы мүмкүн. Практика көрсөткөндөй, компромисс, диалог жолу мелүүн топтордун таасиринин күчөшүнө алып келет. Бул болсо топтордун жетишкен легалдуулукту баалоосуна; экстремисттик фракцияларды обочолонтконго мүмкүндүк берет. Саясий азчылыктын укугу күрөшкөн кыймылдарга сабыр кылуу менен мамиле кылуу саясий системалардын стабилдүүлүгүнүн даражасын жогорулатат. Өз каалоолорунун олуттуулугун көрсөтө алган азчылык аз сандагы партия болуу менен бирге жетектөөчү саясий күчтөрдүн союздашы катары “чоң” саясатка таасир тийгизе алышы мүмкүн. Башкача чечилүүсү да мүмкүн, тактап айтканда, саясий азчылыктын ураандарын жана программалык талаптарынын жетекчи партиялар тарабынан алынып, толук же кандайдыр бир деңгээлде ишке ашырылышы. Мындай окуя экологиялык кыймыл менен болгон өзүнүн өнүгүүсүнүн баштапкы фазаларында алар аз санда болуп, өзүлөрүнүн аракеттери менен (экологиялык коркунучтуу объекттерди иреттөө, токойлорду кыюуга алып келүүчү курулуштарга тоскоолдук келтирүү, жаныбарлардын терисинен кийим кийгендерге зордук зомбулук көрсөтүү ж.б.) көпчүлүктүн көңүлүн бурган. Бир катар өлкөлөрдө (Австрия, Германия) “экологиялык экстремизм” жумушчу орундарын жоготуу коркунучун туудурган, профсоюздардын кызыкчылыгына каршы деп бааланган. Убакыттын өтүшү менен адамдын жашоо чөйрөсүнүн сакталышы үчүн тынчсыздануунун тууралыгы жана негиздүүлүгү жалпы коомчулук тарабынан таанылган. Көп өлкөлөрдө катуу экологиялык мыйзамдар кабыл алынган. Жаратылышты коргоо боюнча чаралар комплекси иш жүзүнө ашырылып, натыйжада, 80-жылдары өзүн олуттуу саясий күч катары көрсөткөн экологиялык кыймыл өзүнүн функциясын кайсы бир деңгээлде ишке ашырган, бир катар өлкөлөрдө маргиналдуу саясий топтордун позициясына өткөн. Экологиялык кыймылдын мисалы көрсөткөндөй, саясий азчылыктын укугу үчүн күрөшкөн кыймылдар орун алып калган ой-пикирлерге эрегишип, кандайдыр бир альтернатива сунуш кылышса, ийгиликке жетүүгө мүмкүнчүлүктөрү бар. Бирок бул процесстер цивилизациялык жол менен ишке ашырылышы керек. Азчылык көпчүлүккө өзүлөрүнүн ой-пикирин, көз карашын, жашоо өзгөчөлүктөрүн легитимдүү эмес аракеттер менен таңуулабайт. Көпчүлүк саясий азчылык укугун анын ичинде өзүн-өзү саясий аныктоо эркиндигин тааныйт. Бул жол адам укуктарын таануу керектиги жөнүндө коомдун ишенүүсүн талап кылат.

Жыйынтык. Улуттук азчылыктын укуктарын коргоо максатында Кыргызстандын ичинде да бир топ укуктук нормалар жана бирикмелер, долбоорлор кабыл алынган. Алардын кээ бирлерине токтолсок, маселен, “Концепция этнической политики и консолидации общества Кыргызской Республики” боюнча, этностор аралык мамиле сферасында балансты теңдештирүү, көп улуттуу жана көп тилдүү коомдун стратегиялык багытын аныктоосу зарыл. Кыргыз Республикасы – жаш көз карандысыз мамлекет, Негизги аракетин мамлекеттин бекемдиги жана жарандык жетишкендиктин биримдиги. Анын өнүгүшүнүн потенциалы мамлекеттин бардык жарандарынын консолидациясын күчөндүрүү экендиги талашсыз. Кыргыз Республикасынын аймагында өзүнүн тарыхы, тили, маданий өзгөчөлүгү бар жүзгө жакын этностун түрлөрү бар экендиги жалпыга маалым. Ан-

дыктан улуттар аралык мамилелерди мыйзам менен укуктун чегинде сактап, туруктуулукту камсыз кылуу ар бирибиздин милдетибиз экендиги талашсыз.

Адабияттар:

1. Акунов А.А., Мамбеталиева Г.С. Саясат таануу. - Б., 2014.
2. Парижская хартия для новой Европы. www.google.com
3. Европейская конвенция о защите права человека и основных свобод. Режим доступа: www.Humanrights.org
4. Европейская хартия о региональных языках и национальных меньшинств. Режим доступа: www.terralegis.org
5. Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств (1995) Режим доступа: www.lawmix.ru
6. Омуралиев Н.А. Межэтнические конфликты в КР: социологический анализ. Бишкек. Илим., 2012.-с.-10,40.
7. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Б., 2015.-с.12, 18, 20.

Рецензент: к.филос.н., доцент Эргешов А.